

УДК 282 : 94+908 (477.63)

DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2022.4.171>

Наталія Мосюкова*

РИМО-КАТОЛИЦЬКІ СПІЛЬНОТИ ДНІПРОПЕТРОВЩИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1940-Х РОКІВ

Анотація: У перші повоєнні роки на Дніпропетровщині існували дві римо-католицькі громади – у Дніпропетровську та Дніпродзержинську. Вони відновили свою діяльність (після репресій 1930-х років) ще у часи німецької окупації. Аналіз документів, які є в наявності, але не дають повної інформації, показав, що спільноти були подібні за своєю чисельністю, національною та віковою ознакою.

В умовах певної лібералізації відносин між державою та релігійними організаціями, римо-католики плекали надію на продовження своєї діяльності і після повернення радянської влади на українські землі. Держава ж усіяко перешкоджала повноцінному існуванню парафій, здійснювала фінансовий тиск на них, у результаті спільнота Дніпропетровська була змушена відмовитися від претензій на костел (громада Дніпродзержинська зустрічалася у приватному приміщенні). Спільноти знаходилися під наглядом влади, протягом другої половини 1940-х років тиск на релігійні організації посилювався.

Ключові слова: римо-католики, Дніпропетровщина, уповноважений Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Дніпропетровській області, радянська влада, польська національна меншина

Тема історії релігій національних меншин у поліетнічній Україні завжди була актуальною. Це повною мірою стосується і діяльності громад Римо-Католицької Церкви. На Дніпропетровщині до спільнот цієї конфесії належали переважно представники польської національної меншини.

Реалії радянського суспільства не дозволяли об'єктивно висвітлювати означені проблеми, але в останні десятиріччя тема діяльності Римо-Католицької Церкви в СРСР, зокрема у 40-х роках ХХ ст., була у полі зору як українських, так і польських вчених. Здебільшого вони приділяли увагу політиці, яку проводила держава щодо релігійних інституцій, особливостям умов, в яких існувала РКЦ у повоєнні часи, методам протидії, що їх застосовувала влада по відношенню до громад цієї конфесії. Дослідники означеної проблематики В. Войналович¹, П. Бондарчук², В. Байдич³, Ю. Шиманьські⁴,

---

* Мосюкова Наталія Геннадіївна – кандидат історичних наук, доцент кафедри філософії та політології Українського державного університету науки та технологій (Дніпро, Україна);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9568-4681>; e-mail: nataszafranczeska@gmail.com

¹ Войналович В.А. Парти́но-державна політика щодо релігій та релігійних інституцій в Україні 1940-1960-х років: політологічний дискурс. Київ: Світогляд, 2005. 741 с.

² Бондарчук П.М. Особливості релігійної ситуації в Україні у середині 1940-х – на початку 1950-х рр. // Український історичний журнал. 2010. № 2. С. 137-163.

³ Байдич В. Римо-католицизм у контексті розвитку державно – церковних стосунків в СРСР (1920-1960-ті рр.). URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/12423/19-Baidych.pdf>

⁴ Szymanski J. Historia laicyzacji. Skala oddziaływania antyreligijnego na sytuację Kościoła Katolickiego na Wchodzie // Sympozjum. 2005. № 1. S. 9-58.

Ю. Дембінські⁵, О. Калакура⁶ стверджують, що у другій половині 1940-х років РКЦ піддавалася тиску і репресіям – влада закривала костели, у першу чергу ті, які не мали постійного священника, діючим ксьондзам забороняла обслуговувати інші парафії, відбувалися репресії проти католицького духовенства, відмовляли у реєстрації священнослужителям і громадам, забороняли проводити релігійну освіту дітей, а також діяльність гуртків і груп вірян, здійснювали економічний тиск.

Попри успіхи у висвітленні політики, яку проводила радянська держава щодо Римо-Католицької Церкви, діяльність спільнот означеної конфесії окремих міст України вивчена ще недостатньо. Так, історію римо-католицької громади Дніпропетровська було досліджено в праці В. Старостіна⁷, але вчений лише побіжно торкнувся подій, що відбувалися у 40-і роки ХХ ст. в парафії святого Йосипа (м. Дніпропетровськ). Історія римо-католицької спільноти обласного центра висвітлювалась у публікаціях Н. Мосюкової⁸.

Метою даної праці є дослідження умов, в яких у перші повоєнні роки існували римо-католицькі громади Дніпропетровщини, визначення їх вікового, соціального, національного складу.

Джерельною базою статті є документи, що зберігаються у Державному архіві Дніпропетровської області. Означений період історії римо-католиків Дніпропетровщини вперше став предметом окремого наукового дослідження.

У часи німецької окупації на початку 1940-х рр. деякі римо-католицькі спільноти на українських землях відновили свою діяльність. Після повернення радянської влади такі громади продовжували діяти.

Ще у ході Другої світової війни керівництво СРСР вирішило переглянути своє ставлення до релігійних інституцій. У першу чергу це стосувалося Російської Православної Церкви, але певна лібералізація з боку держави (у порівнянні з кінцем 1930-х років) торкнулася і РКЦ. Для «систематичного нагляду за дотриманням законодавства в релігійній сфері, інформування органів влади про випадки його порушення, уживання заходів щодо їх запобігання, а при неодноразовому порушенні законів – ініціювання зняття з реєстрації духівництва чи релігійного об'єднання... була створена Рада у справах релігійних культів»⁹.

Римо-католицька спільнота Дніпропетровська відновила свою діяльність на початку 1940-х років і навіть мала свого настоятеля – отця П'єтро Леоні, що прибув до міста разом з італійськими військовими і був їх капеланом.

Після від'їзду священника у 1943 р. громада продовжувала збиратися у місцевому костелі та знаходилася під пильним наглядом влади. Вже у 1945 р. уповноважений Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Дніпропетровській області Павлов відправляв керівництву інформаційні звіти, відомості, довідки щодо релігійних спільнот і молитовних будівель області. Це був період, як він сам зазначає, «вивчення окремих спільнот,

---

⁵ *Debinski J.* Kosciol Katolicki w Rosji // *Studia Wlclawskie*. 2012. № 14. S. 472–487.

⁶ *Калакура О.* Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ ст. Київ: Знання України, 2007. 508 с.

⁷ *Старостін В.* Історична довідка до проекту реставрації костельу в ім'я святого Йосипа по пр. К. Маркса, 91 у м. Дніпропетровську. Дніпропетровськ: ГО «Інститут суспільних досліджень». 2010. 39 с.

⁸ *Мосюкова Н.* Катеринославська (Дніпропетровська) римо-католицька парафія у 20-ті роки ХХ сторіччя // *Старожитності Лукомор'я*. 2021. № 1. С. 25–33.

⁹ *Бондарчук П.М.* Вказ. праця. С.140.

вивчення служителів культів», а основним методом роботи – індивідуальна бесіда¹⁰. У 1946 р. інформацію було систематизовано і звіти щодо релігійних громад, їх молитовних будинків і служителів культу чиновник надавав щоквартально. Звіти він відправляв також і в НКДБ¹¹.

Римо-католицька спільнота Дніпропетровська у 1945–1946 рр. не мала ксьондза, не була численною у порівнянні, наприклад, з євангельськими християнами-баптистами (їх в області нараховувалося до 5 тисяч станом на 5 липня 1946 р.¹²), які мали і пресвітерів (їх кількість збільшувалася – станом на 1 квітня 1946 р. їх було 77, на 1 липня 1946 р. – вже 82)¹³.

У звітах уповноваженого Ради у справах релігійних культів Павлова за 1945 р. немає інформації щодо чисельності католицької спільноти обласного центра, а в праці В. Старостіна зазначено, що в той час громада «нараховувала не більше 20–30 осіб»¹⁴. Вважаємо, що зазначена кількість не відповідає дійсності. Підстави стверджувати це дає аналіз документів, що збереглися у фонді уповноваженого Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Дніпропетровській області. Бодай якусь інформацію про чисельність і склад спільноти дозволяють отримати списки, які парафіяни подавали для реєстрації громади й отримання дозволу на користування костелом.

У документах є чотири списки: 1) список «двадцятки», який налічував 35 осіб; 2) список парафіян, що звернулися з проханням про дозвіл здійснювати обряди у костелі, в ньому налічувалося 33 особи; 3) список засновників римо-католицької спільноти Дніпропетровська (20 осіб); 4) список парафіян, які звернулися до влади з проханням зареєструвати громаду (20 осіб)¹⁵. Найбільший за кількістю підписантів є перший список, але в кожному з наступних є певна кількість нових прізвищ у порівнянні з попередніми. Так, другий список містить 17 нових прізвищ, третій – 14, четвертий – 9. Разом це складає 75 осіб – і це людей активних, таких, що не побоялися в умовах тоталітарної держави, яка ще не так давно нищила все, що мало назву «католицьке», відкрито визнати свій релігійний статус, вказати національність, місце роботи, домашню адресу. Є всі підстави вважати, що реальна кількість громади була більшою. Підтвердженням цього є також цифри, визначені представником влади у 1946 р.

Уповноважений Ради у справах релігійних культів Павлов називає таку кількість парафіян: 1 жовтня – 200–300 осіб, 2 жовтня – не більше 200 осіб¹⁶, станом на 1 січня 1947 р. – 150–200 осіб¹⁷. Отже, він не володів точною інформацією, але цифра 200 фігурує в усіх трьох звітах, отже, з певною долею вірогідності можна вважати, що приблизно такою була чисельність парафіян костелу святого Йосипа.

Названі вище списки дають можливість дослідити вік і соціальний статус 66 членів спільноти (четвертий список не містить таких даних). Їх аналіз дозволяє стверджувати, що молоді (людей, віком до 30 років) у спільноті (принаймні, в активній частині) було дуже

¹⁰ Держархів Дніпропетровської області (далі – ДАДО). Ф. Р-6463. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 33, 34.

¹¹ Ibid. Арк. 46, 47, 55.

¹² ДАДО. Ф. Р-6463. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 14.

¹³ Ibid. Арк. 18.

¹⁴ Старостін В. Вказ. праця. С. 31.

¹⁵ ДАДО. Ф. Р-6463. Оп. 2. Спр. 9. Арк. 64, 71, 70, 63.

¹⁶ ДАДО. Ф. Р-6463. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 38, 40.

¹⁷ ДАДО. Ф. Р-6463. Оп. 2. Спр. 1. Арк. 37.

мало – лише 3 особи, серед них – одна службовиця, одна робітниця й одна учениця. Найбільш численною була група віком 60+ – 32 особи, які (за окремими винятками) не працювали. Майже не відрізнялася від неї за кількістю група парафіян зрілого, працездатного віку (від 31 до 60 років) – 31 особа, серед них 11 працюючих (робітники та службовці) і 20 – домогосподарки, пенсіонери, інваліди.

У першому списку чоловіки склали меншість (їх було лише 8 з 35 осіб, зазначених у списку «двадцятки»). Другий, третій і четвертий списки не дають повної інформації щодо статі парафіян. Про те, що більшість спільноти склали жінки, записано й у звіті уповноваженого Ради у справах релігійних культів Павлова¹⁸.

Визначити національний склад громади дає можливість теж тільки список «двадцятки», який містив 35 осіб¹⁹. Переважна більшість підписантів – поляки (27 осіб), що складало 77% від загальної кількості, було також четверо вірмен, двоє латишів, литовка та білоруска.

Дані, які маємо у своєму розпорядженні, не дають можливості точно визначити національний склад всієї парафії, але дають змогу підрахувати приблизну кількість поляків у ній. Вона дорівнювала 154 (77% від 200).

Останні відомі дані про кількість членів спільноти (до 1946 р.) обласного центра були за 1929 рік, тоді вона налічувала 229 осіб²⁰. Отже, за ці 17 років чисельність римо-католицької громади майже не змінилася. Бракує даних, щоб дослідити, чи змінився суттєво склад спільноти. Ймовірно, «кістяк» громади залишився і залякати людей, які входили до його складу, владі не вдалося. У більшості своїй це були люди зрілого віку, свідомість яких формувалася добрим католицьким вихованням ще до початку часів, коли більшовики активно почали «промивати людям мізки» своєю пропагандою, тобто до 1920 р. Людей, які на момент встановлення радянської влади у Катеринославі (з 1926 р. – Дніпропетровськ – *Авт.*) були підлітками (мали до 15 років, відповідно у 1945 р. – до 40 років), за розрахунками автора було мало – лише 10 осіб з 66²¹. Отже, державній атеїстичній пропаганді вдалося задурити голову значній кількості молоді або ця категорія населення боялася в силу різних обставин відкрито висловлювати своє ставлення до віри.

У досліджуваній період на Дніпропетровщині існувала ще одна римо-католицька громада – у Дніпродзержинську, яка нараховувала теж приблизно 200 осіб. Це зазначав у своїх звітах уповноважений Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Дніпропетровській області: «...всіх членів нараховує до 200 осіб»²² (документ за 5 липня 1946 р.), «...чисельність (громади у Дніпродзержинську – *Авт.*) – 200-300 осіб»²³ (документ за 1 жовтня 1946 р.), «...кількість членів не перевищує 200 осіб»²⁴ (документ за 2 жовтня 1946 р.). Переважна більшість парафіян костелу святого Миколая належала до польської національної меншини (станом на 01.01.1926 року зі 183 вірян 180 були поляками²⁵, підстав для суттєвих змін національного складу протягом наступних двадцяти років не було).

---

¹⁸ ДАДО. Ф. Р-6463. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 40.

¹⁹ ДАДО. Ф. Р-6463. Оп. 2. Спр. 9. Арк. 64.

²⁰ Мосюкова Н. Вказ. праця. С. 31.

²¹ ДАДО. Ф. Р-6463. Оп. 2. Спр. 9. Арк. 64, 71, 70.

²² ДАДО. Ф. Р-6463. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 12.

²³ Ibid. Арк. 38.

²⁴ Ibid. Арк. 40.

²⁵ ДАДО. Ф. Р-1278. Оп. 1. Спр. 12. Арк. 27.

На той момент у Дніпропетровській області інших громад означеної конфесії не існувало, а були «тільки одиниці католиків»²⁶.

У першому півріччі 1947 р. римо-католицька спільнота обласного центра продовжувала існувати (як і в сусідньому Дніпродзержинську) «без помітних змін, замкнуто»²⁷. Саме так охарактеризував її у своєму звіті уповноважений Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Дніпропетровській області. Чисельність громад не зменшилася і складала, за словами чиновника, 200–400 осіб у кожній, відвідуваність служб – 20–100 осіб²⁸. Обидві спільноти існували без священника, але не втрачали надії на його приїзд. Вони навіть спробували зв'язатися з «єпископами Риги та Вільнюса», але ці спроби «закінчилися нічим – не отримали відповіді»²⁹.

Дніпропетровська громада збиралася у націоналізованому костелі, Дніпродзержинська – у приватній будівлі (костел був зайнятий під склад або виробничі організації)³⁰. Римо-католицька спільнота обласного центра мала бажання отримати реєстрацію та право користуватися костелом і збирала для цього документи з 1945 р. (перший з них датований 22 липня³¹). До храму з перевіркою приходили представники від різних державних інституцій, робили зауваження. Римо-католики Дніпродзержинська теж хотіли користуватися своїм костелом, але «заявили, що до приїзду ксьондза не зможуть прийняти... будівлю»³².

Громада Дніпродзержинська встигла зареєструватися (14.09.1945 р.³³), Дніпропетровська – ні. Слово «встигла» вжито не випадково, бо, як зазначає у своєму звіті керівництву уповноважений Ради у справах релігійних культів Павлов, «Дніпродзержинська католицька спільнота була зареєстрована до Вашої вказівки»³⁴. Отже, крім офіційних документів влади, що і так містили багато заборон, існували таємні «вказівки», які ще більше ускладнювали життя римо-католикам. Чиновник надав вірянам цієї конфесії таку характеристику: «Представники як однієї, так і іншої спільноти за власною ініціативою до мене не з'являються..., від висвітлення внутрішнього життя спільнот ухиляються»³⁵.

Далеко не ідеальна релігійна ситуація 1945–1946 років погіршилася ще більше у 1947 р. Так, П. Бондарчук вважає, що саме на цей рік припадають «перші ознаки охолодження державно – церковних стосунків, а у другій половині 1948 р. відбувся їх злам»³⁶. Становище Римо-Католицької Церкви в СРСР ускладнювало протистояння між радянським керівництвом і Ватиканом, а також те, що РКЦ не йшла на співпрацю з владою.

20 січня 1947 р. Рада релігійних культів при Раді Міністрів СРСР вислала на місця вказівки «конкретних заходів», які стосувалися, у першу чергу, «вивчення особистості кожного

---

²⁶ ДАДО. Ф. Р-6463. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 40.

²⁷ ДАДО. Ф. Р-6463. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 5, 16.

²⁸ Ibid. Арк. 19.

²⁹ Ibid. Арк. 16.

³⁰ Ibid. Арк. 17.

³¹ ДАДО. Ф. Р-6463. Оп. 2. Спр. 9. Арк. 64.

³² ДАДО. Ф. Р-6463. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 22.

³³ ДАДО. Ф. Р-6463. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 38.

³⁴ Ibid. Арк. 5.

³⁵ ДАДО. Ф. Р-6463. Оп. 1. Спр. 3. Арк. 40.

³⁶ Бондарчук П.М. Вказ. праця. С. 143, 144.

ксьондза», діяльності парафіяльного активу й організацій католиків³⁷. Зазначалося також, що «двадцятка» повинна вказати, що «вона просить... зареєструвати парафію і передати їм у безстрокове та безоплатне користування костел та культове майно»³⁸. Посилився фінансовий тиск на громаду – влада вимагала взяти на себе відповідальність за проведення ремонту будівлі. Це завдання було для спільноти непосильним і вона була вимушена відмовитися від такої «пропозиції».

Для римо-католиків обласного центра роковим стало літо 1948 р. Посилення утисків з боку влади щодо релігійних організацій взагалі, і католиків зокрема, збіглося з призначенням на посаду нового уповноваженого Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Дніпропетровській області. З 3 червня 1948 р. ці обов'язки почав виконувати А. Гришко. Він зазначив, що спільнота не зареєстрована, договір на користування культовою спорудою не підписала та взявся за її ліквідацію. Уповноважений «розправився» з громадою протягом двох перших місяців свого перебування на посаді. 27 липня 1948 р. у рішенні щодо передачі будівлі костелу у ведення виконкому Дніпропетровської міськради депутатів трудящих він написав, що віряни цієї конфесії три роки «ігнорували радянське законодавство» і тим «самі себе позбавили права на законне існування своєї спільноти»³⁹. Костел у католиків відібрали, його будівлю передали Дніпропетровській міськраді.

На 1 жовтня 1948 р. у Дніпропетровській області залишилася лише одна римо-католицька громада – у місті Дніпродзержинськ, яка, за словами уповноваженого Ради у справах релігійних культів А. Гришка «все ще продовжувала чекати на приїзд ксьондза»⁴⁰. Він повідомляв, що ця спільнота налічує 242 особи і нічим себе не проявляє. У звіті також зазначив, що «костел знаходиться у приватному приміщенні і складається з двох кімнат... З 242 членів: чоловіків – 43, жінок – 199; до 25 років – 6 осіб, від 25 до 30 – 5, від 30 до 40 – 27, від 40 до 50 – 34, від 50 до 60 – 39, від 60 і вище – 131 особа. За соціальним статусом: робітники – 33, службовці – 5, домогосподарки – 90, утриманці – 17, пенсіонери та інваліди – 186»⁴¹.

Римо-католицька громада Дніпродзержинська за багатьма ознаками була подібною до тієї, яка існувала в обласному центрі. Так, обидві спільноти склалися переважно з поляків і мали однакову (або майже однакову) чисельність. Для парафії святого Миколая уповноважений Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Дніпропетровській області надав дані про вік і соціальний статус її членів, а для римо-католиків обласного центра розрахунки проводив автор. В умовах відсутності повної інформації в документах, була можливість проаналізувати вік і соціальний статус лише 66 парафіян костелу святого Йосипа, тобто приблизно 1/3 частини їх загальної кількості.

Отже, у Дніпродзержинську з 242 парафіян осіб віком до 30 років було 11, у Дніпропетровську – 3 з 66 (тобто по всій парафії їх було приблизно 9). Осіб віком від 31 до 60 років у Дніпродзержинську було 100, а у Дніпропетровську – приблизно 93 (31×3). Найбільшу групу й у Дніпродзержинську, і в обласному центрі склали парафіяни, яким було більше 60 років – 131 особа в районному місті, 96 (32×3) – в обласному.

---

³⁷ ДАДО. Ф. Р-6463. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 6-7.

³⁸ Ibid. Арк. 12.

³⁹ Ibid. Арк. 56.

⁴⁰ ДАДО. Ф. Р-6463. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 36.

⁴¹ ДАДО. Ф. Р-6463. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 10.

Переважну більшість обох громад склали люди, які (на той момент) не працювали. Більш точне порівняння за соціальним статусом не вважаємо можливим здійснити, бо у поданій інформації по Дніпродзержинській громаді уповноважений помилився у розрахунках (якщо скласти надану кількість осіб за соціальним статусом, отримаємо цифру 331 замість 242⁴²).

У звіті за I квартал 1949 р. уповноважений Ради у справах релігійних культів А. Гришко зазначив, що «Дніпродзержинська спільнота нічим себе не проявляє», що «ружаньца» (молитовна група, яка молиться Розарій – *Авт.*) при костелі немає (за словами голови правління Сеньковської)⁴³. Але це, на нашу думку, зовсім не означає, що такої групи насправді не було. Католики чудово розуміли, що не всю інформацію треба повідомляти представнику радянської влади.

Уповноважений Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Дніпропетровській області писав у звіті про «обмежену» відвідуваність молитовних зібрань у Дніпродзержинську: «Сидит в костеле 9 старух, поют свои песни. Можно увидеть также в костеле и одного старика, который то и дело поочередно преклоняется перед каждой иконой – совершает молитвы, не обращая внимания на пение старух»⁴⁴. Але попри все спільнота жила й у 1949 р. ще існувала.

Римо-католицька громада Дніпропетровська була ліквідована у липні 1948 р., тобто раніше. Причини цього, на нашу думку, наступні:

1. Спільнота обласного центра (на відміну від римо-католиків Дніпродзержинська) не встигла зареєструватися до того моменту, як «система» розробила чіткі заходи протидії збільшенню кількості релігійних організацій. У результаті влада мала «законні» підстави для ліквідації громади – «порушення радянського законодавства», бо громада не була зареєстрована, але «богослужіння у костелі здійснювала»⁴⁵.

2. Римо-католики Дніпродзержинська збиралися у приватному будинку, а Дніпропетровська – у костелі. Будівля у центрі міста була об'єктом зазіхання багатьох організацій (уповноважений Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Дніпропетровській області писав, що «з'явилося багато претендентів на цю будівлю»)⁴⁶.

3. Дніпропетровськ – обласний центр, Дніпродзержинськ – менш помітне місто, отже, римо-католики одного з найбільших міст України, напевно, дратували владу більше, ніж подібна спільнота, але районного центра.

Не тільки Дніпропетровська, а і Дніпродзержинська громада не дочекалася на приїзд ксьондза. У кінці 1940-х років шансів продовжувати свою діяльність у будь-якої релігійної організації залишалося менше, ніж в середині 1940-х років.

Таким чином, на Дніпропетровщині у перші повоєнні роки діяли дві римо-католицькі громади – у Дніпропетровську та Дніпродзержинську. Попри певну лібералізацію відносин між державою та релігійними організаціями, спільноти відчували тиск з боку влади, яка перешкождала їх нормальній діяльності та застосовувала для цього

---

⁴² ДАДО. Ф. Р-6463. Оп. 1. Спр. 7.

⁴³ Ibid. Арк. 9, 10.

⁴⁴ ДАДО. Ф. Р-6463. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 36.

⁴⁵ Ibid. Арк. 35.

⁴⁶ Ibid. Арк. 63.

наступні методи: фінансовий тиск, чиновницька тяганина в оформленні реєстрації, унеможливлення приїзду ксьондзів, без яких парафії не могли повноцінно існувати. Громади знаходились під наглядом влади, уповноважений Ради у справах релігійних культів при Раді Міністрів СРСР по Дніпропетровській області, який безпосередньо цим займався, отримував від керівництва додаткові вказівки щодо перешкоджання діяльності спільнот. Щороку тиск з боку держави посилювався.

Римо-католицькі громади Дніпропетровська та Дніпродзержинська за багатьма ознаками були подібні: мали однакову (або майже однакову) чисельність, переважна більшість парафіян обох спільнот належала до польської національної меншини, громади склалися з людей середнього та старшого віку, свідомість яких формувалася добрим католицьким вихованням ще у дорадянські часи. Значна частина парафіян, зокрема тих, які не побоялися вказати свої особисті дані та поставити підпис у документах, на той момент не працювала та належала до груп пенсіонерів, інвалідів, домогосподарок; серед вірян також були робітники та службовці.

Римо-католицька спільнота Дніпропетровська не встигла швидко зареєструватися й отримати право користуватися релігійною спорудою до посилення тиску з боку державних органів. Владі вдалося змусити парафіян костелу святого Йосипа відмовитися від претензій на релігійну будівлю (громада Дніпродзержинська зустрічалася у приватному приміщенні), яка знаходилася в центрі міста і на яку претендували державні організації Дніпропетровська.

Natalia Mosiukova

Roman Catholic communities of Dnipropetrovsk in the second half of the 1940s

Abstract: In the first post-war years, two Roman Catholic communities operated in the Dnipropetrovsk region – in Dnipropetrovsk and Dniprodzerzhinsk. Despite a certain liberalization of relations between the state and religious organizations, the communities felt pressure from the authorities, which hindered their normal activities and used the following methods for this: financial pressure, bureaucratic red tape in registration, making it impossible for priests to arrive, without which the parishes could not fully exist.

The communities were under the supervision of the authorities, the commissioner of the Council for Religious Cults under the Council of Ministers of the USSR in the Dnipropetrovsk region, who was directly involved in this, received additional instructions from the leadership to prevent the activities of the communities. Every year, the pressure from the state increased.

The analysis of documents that are available, but do not provide complete information, showed that the Roman Catholic communities of Dnipropetrovsk and Dniprodzerzhinsk were similar in many respects: they had the same (or almost the same) number, the vast majority of parishioners of both communities belonged to the Polish national minority, communities consisted of middle-aged and older people, whose consciousness was shaped by a good Catholic upbringing even in pre-Soviet times.

A significant part of the parishioners, in particular those who were not afraid to indicate their data and sign the documents, were not working at that time and belonged to the groups of pensioners, disabled people, housewives; among the believers there were also workers and employees.

The Roman Catholic community of Dnipropetrovsk did not have time to quickly register and obtain the right to use the religious building before the pressure from the state authorities intensified.

The authorities managed to force the parishioners of St. Joseph's Church to give up their claims to the religious building (the Dniprodzerzhinsk community met in a private room), which was located in the center of the city and claimed by state organizations of Dnipropetrovsk.

Keywords: Roman Catholics, Dnipropetrovsk region, commissioner of the Council for Religious Cults under the Council of Ministers of the USSR for Dnipropetrovsk region, Soviet government, Polish national minority